

DRAGOS ANTLAŞMASININ TARİHİ ZEMİNİ

İBRAHİM TELLİOĞLU*

Selçukluların Anadolu'ya geldiği dönemle ilgili bazı dönüm noktası savaşlar, antlaşmalar vardır. Bazen rakip unsurların savunma gücüne önemli darbeler vurulabilir. 16 Ağustos 1064'te Ani kalesinin fethedilmesi böyle değerlendirilebilir. Bazen düşmana karşı kazandığınız bir zafer size büyük bir ganimetin yanı sıra büyük bir moral motivasyon da sağlar. 1048'de Pasinler'de elde edilen zafer böyle değerlendirilebilir. Bazen kazandığınız bir zaferle tarihin akışını değiştirecek bir gelişmeye imza atarsınız. Malazgirt zaferi böyle bir olaydır ve Anadolu'nun yurt edinilmesinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bazen kazandığınız bir zaferle elde ettiklerinizi koruyabilme adına çok önemli bir iş yapmış olursunuz. Miryakefalon savaşının kazanılması bu bakımdan oldukça kıymetlidir. Romalıların Türkleri Anadolu'dan atma hayallerini sonlandırmıştır. Bazen imzaladığınız bir antlaşma ile mevcut dengeleri büyük ölçüde değiştirecek bir statü ve güç elde etmiş olursunuz. Malazgirt zaferinden sonra imzalanan antlaşma böyledir. Bazen bir antlaşma ile malumun ilanı yapılır ve mevcut durum resmen imza altına alınır. Dragos Antlaşması da böyle bir antlaşmadır.

Anadolu'da üç tane önemli savunma hattı bulunur. Bu hatlardan herhangi birisi kaybedildiğinde düşman unsur diğerine kadar rahatlıkla ilerleyebilir. Bunlardan en doğuda olanı Kars-Erzurum-Bingöl hattıdır. İkinci hat İç Anadolu'daki Ankara-Çankırı-Kastamonu hattıdır. Üçüncü ve en batıdaki hat ise Eskişehir-Kütahya-Bilecik hattıdır. Romalılar bu hatlardan en doğuda cereyan eden gelişmeleri yakından takip etmezler. Kafkasya ve Doğu Anadolu'da yaşanan olayların Romalı tarihçilerin ilgisini çok çekmemesi bu yüzdendir. İç Anadolu hattı Romalıların nispeten ilgi alanı içerisindeydi. Bu bölgede olması muhtemel olumsuzluklar Batı Anadolu'nun güvenliğini tehlikeye atacağı için buralara ilgi gösterirler. Romalıların iki büyük garnizonu olan Caesera ve Neocaesera'nın bu bölgede olması yörenin stratejik değerini gösterir.¹ Ancak Bizans İmparatorluğu için Batı Anadolu'nun güvenliği hayati öneme sahiptir. Buradaki savunma hattı kaybedildiği zaman İstanbul'un güvenliği tehlike altına girmiş olmaktadır. O yüzden Anadolu'nun batı ucundaki savunma hattına büyük değer vermektedirler.

Dragos Antlaşması'na giden yol Doğu ve İç Anadolu Türklerin eline geçince başlar. Bu vaziyetin ortaya çıkmasında Tuğrul Bey (1040-1063) döneminde başlayan faaliyetler zemin oluşturur. Esasında Selçuklular, Çağrı Bey'in 1016-1021 arasındaki keşif seferinden itibaren Anadolu'nun kendileri için elverişli bir yurt olduğunu bilmekteydi.² Ancak Karahanlı ve Gaznelilerle mücadeleleri sebebiyle uzun süre bu yurda göçmeyle ilgili bir harekete girişemediler. 1040 Dandanakan Savaşında Gaznelilere karşı kazanılan büyük zaferin ardından Selçuklu Devleti kurulmuştu. Tuğrul Bey devlet işlerini düzene koyduktan sonra Anadolu'ya yönelik seferleri başlattı. Bölgeye gelen ilk Selçuklu ordusu, 1045'te Gence önünde Romalılarla karşılaştı ve

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, SAMSUN. e-posta: telliogluibrahim@gmail.com

1 Bkz. W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası (nşr. M. Pektaş), İstanbul 1960, s. 218, 241, 287 vd., 359-363.

2 Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihî Ehemmiyeti", Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul 1943, s. 259-274.

büyük bir zafer kazandı.³ Bu hadiseden iki yıl sonra Tuğrul Bey'in amcazadesi Hasan Bey, maiyetindeki Türkmenlerle birlikte Anadolu'ya girmiş, ancak Zap Suyu civarında Romalılar tarafından pusuya düşürülerek şehit edilmişti.⁴ Bunun üzerine Tuğrul Bey, İbrahim Yınal'ı Romalılardan intikam almakla görevlendirdi. 1048'de Pasinler'de iki taraf yeniden karşılaştı ve yapılan savaşta Selçuklu ordusunun büyük bir zafer kazandı.⁵ Ardından düzenlenen yağma akınında Türkmenlerin İstanbul'a 10 günlük mesafeye ulaştığını İbnü'l Esir yazmıştı.⁶ Bu bölge Batı Anadolu'ya tekabül etmektedir. Demek ki daha 1048'de Selçukluların İç ve Batı Anadolu'ya ilerleyişini durdurabilecek ciddi bir güç bulunmamaktadır. Oysaki Romalıların bölgede çok önemli garnizonları vardır. Ancak buralar yeterince askerle tahkim edilmemiş olmalı ki Selçuklular bir engelle karşılaşmadan bölgeyi yağmalamış ve büyük ganimetle ülkelerine dönmüşlerdi. Nitekim Pasinler zaferinden kısa süre sonra Selçukluların Erzen'i ele geçirmesini çöküşün başlangıcı olarak gören Ermeni tarihçileri bunun sorumlusu olarak da gerekli önlemleri almayan Romalıları göstermekteydi.⁷ Sultan Alparslan (1063-1072) zamanında ise bu hattaki Roma hâkimiyeti büyük darbe almıştı. Selçuklu ordusu 1064 Şubat ayında Tiflis'ten başlayarak Nahcivan'a kadar olan bölgeyi ele geçirdi.⁸ Ardından Selçuklu hükümdarı Anı şehrine doğru ilerledi. Burası Romalılar açısından Doğu Anadolu'nun en önemli askeri merkezi sayılırdı. Güçlü surları sayesinde alınması oldukça zordu. Ancak 16 Ağustos 1064'de Selçuklu ordusu şehri fethetti. Ermeni kaynaklarında büyük akis bulan⁹ bu gelişmeden sonra Doğu

3 Azimî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler (nşr. A. Sevim), Ankara 1988, s. 8.

4 Bizans tarihçisi Skylitze'nin kaydına göre Tuğrul Bey, amcasının oğlu Hasan'ı Romalılara karşı göndermişti. Tebriz üzerinden Van'a giren Hasan Bey, ciddi bir direnişle karşılaşmadan batıya doğru ilerlemeye başlamıştı. Bölgeyi idare eden Aaron, onunla tek başına mücadele edemeyeceğini görünce Anı ve İberyalı valisi Katakalon Kekaumenos'tan destek istemiştir. O da kalabalık bir orduyla birlikte Aaron'a yardıma gelmiştir. Kekaumenos Selçuklularla savaşmak yerine onları tuzağa düşürmenin daha doğru olacağını söylemiş ve planı kabul görmüştü. Buna göre Romalılar kamplarını olduğu gibi bırakacak, Türkler de Romalıların ağırlıklarını bırakıp çekildiklerini zannederek rahat hareket edecek, bu sırada pusuda bekleyen Roma birlikleri onlara baskın yapacaklardı. Hasan Bey Zap nehrine doğru yöneldiğinde Romalıların kampının terk edilmiş olduğunu görür ve askerlerine ganimeti paylaşma emri verir. Yağma devam ederken Romalılar saklandıkları yerlerden çıkarak aniden ganimet toplayan Türklerle saldırdı. Selçuklular arasında büyük bir şaşkınlık olur ve Bizans askerleri bundan faydalanarak düşman ordusuna ağır zayıat veririrler. Ölenler arasında en ön safta çarpışan Hasan Bey de vardır. Selçuklu ordusundan kurtulabilen az sayıda asker İran yönüne doğru kaçarak kurtulmuştur. Bkz. Les Turcs au Moyen-Age (nşr. X. Jacob), Ankara 1990, s. 78-82.

5 Aristakes Lastivertc'i's History (nşr. R. Bedrosian), New York 1985, s. 69-90.

6 İbnü'l Esir, El-Kâmil Fi't-Tarih, IX (nşr. A. Özeydin), İstanbul 1991, s. 415.

7 Kumandan Simbat, Erzen'in kaybedilmesini anlatırken, Selçukluların kentte büyük kıyım yaptıklarını, şehirdeki yedi yüz kiliseyi tahrip ettiklerini ve büyük zenginlik elde ettiklerini yazar. Erzen'de yaşananlardan sonra İmparator Konstantinos Monomakhos, bölgeyi Türklerden korumak üzere Grigor Pahlavuni önderliğinde bir ordu göndermişti. [Bkz. Smbat Sparapet's Chronicle (nşr. R. Bedrosian), New Jersey 2005, s. 22.] Çamiçyan, 300.000 nüfusu ve 800 kilisesi olduğunu yazdığını Erzen'in kaybedilişini anlatırken, şehirdekilerin çok direnmesine rağmen bir netice alamadıklarını ve kente giren Selçuklu askerlerinin pek çok kişiyi öldürdüğünü kaydeder. Bunları aktardıktan sonra Anı şehrinin muhafızı Camenas komutasında 60.000 Bizans askeri bulunduğunu, Vaspuragan'ı savunan Bulgar Aron'un askerleriyle birlikte bu sayının daha da arttığını, ancak onların Selçukluların bu seferi sırasında kılını bile kıpırdatmadığını yazar. Ermeniler Türklerle karşı mücadele ederken onlar en küçük bir baskı gördüklerinde kaçıp kurtulmaktaydı. Bkz. History of Armenia by Father Michael Chamich, II (nşr. J. Avdall), Calcutta 1827, s. 138.

8 M. Brosset, Gürcistan Tarihi (nşr. H. D. Andreasyan-E. Merçil), Ankara 2003, s. 287 vd.; Stephannos Orbelian, Histoire de la Sioune, I (nşr. M. Brosset), Saint-Petersburg 1864, s. 215; Hamdullah Kazvini, Tarih-i Güzide (nşr. A. Nevai), Tahran 1923, s. 432; Kemâluddîn Ebu'l-Kâsım Ömer İbnü'l Adîm, Buğyetu't-Taleb fi Tarih Haleb, II, Şam 1954, s. 17; Ahmed b. Mahmud, Selçuk-nâme, I (nşr. E. Merçil), İstanbul 1977, s. 60-62, 78-80.

9 Aristakes, 1064'te Alp Arslan'ın on binlerce askerden oluşan ordusuyla Anı'yi kuşattığını yazar. Ermenilerin büyük kayıplar vermesine uzun süre direndiğini anlatan müverrih, şehri savunan Romalıların aynı hassasiyeti göstermediğini kaydeder. Kuşatma esnasında Romalı askerler buldukları yeri terk ederek iç kaleye doğru çekilirken oluşan kargaşadan faydalanan Türk askerleri surlardan içeri girmiş ve Anı Selçukluların eline düşmüştü. [Bkz. Aristakes Lastivertc'i's History, s. 163 vd.] Urfalı Mateos ise abartılı ifadelerle şehrin düşüşünü anlatırken Alp Arslan şehri kuşattığında kentteki bin bir kilisede kurtuluş için ayin düzenlendiğini kaydetmekteydi. Uzun süren kuşatma sırasında Ermenilerin son ana kadar büyük bir mücadele sergilediklerini ancak bu çabanın kenti kurtaramadığını yazar. Zira şehri savunan Roma askerleri aynı hassasiyeti göstermemiş ve ilk bozulmada iç kaleye sığınarak canlarını kurtarmanın derdine düşmüştü. Selçuklu askerleri şehre girdikten sonra taş üstünde

Anadolu'daki Roma savunma hattı ağır bir darbe aldı. Buranın kaybedilmesinden sonra Selçuklulara karşı direniş gösterebilecek bir yer kalmadı. Nitekim Ani'nin fethinden sonra Sultan Alp Arslan tarafından Kars'a gönderilen elçi burada enteresan bir hadise ile karşılaşmıştır. Elçi huzuruna vardığında, şehri idare eden Gagik'i yas elbiseleri giymiş vaziyette bulmuştu. Böyle giyinmesinin sebebini sorduğunda, Gagik, Sultan Tuğrul öldüğünden beri matem tuttuğunu ifade etmişti. Elçi gördüklerini Alp Arslan'a bildirdiğinde Selçuklu hükümdarı şehre gelmişti. Kendisine bağlılığını sunan Gagik'in Kars'ı idare etmesine müsaade eden Selçuklu hükümdarı bir süre sonra şehirden ayrılmıştır.¹⁰ Gagik bir kurnazlık yaparak şehrin idaresini devam ettirmişti. Ancak diğer yerlerdeki ne onun kadar kurnazdı ne de kalelerini savunacak kadar cesur. Genceli Kiragos, Ani'nin düşmesinden sonra Doğu Anadolu'yu savunuların yerlerini bırakarak başka yerlere kaçanları isim isim kayıt altına alır.¹¹ Roma kaynaklarından açıkça anlaşıldığı üzere Konstantinos X. Dukas (1059-1067) zamanına denk gelen bu faaliyetler sırasında Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yaşayanlar korunaksız kalmıştı.¹²

Selçuklu akıncılarının Marmara kıyılarına ulaşmasında Malazgirt Zaferi büyük bir dönüm noktasıdır. Tahta çıktıktan sonra düzenlediği seferlerle İç ve Doğu Anadolu'ya ilerlemiş olan Türklere karşı çeşitli zaferler kazanan¹³ Romanos Diogenes (1068-1071), 1071 baharında Türklere Anadolu'dan çıkarmak üzere kalabalık bir ordu ile birlikte doğuya sefere çıkmıştı. O sırada Haleb'i kuşatmakta olan Selçuklu hükümdarı Alp Arslan da bu ordunun kendilerine yöneldiğini öğrendiğinde ordusunun bir kısmını alarak Malazgirt-Ahlat arasındaki Zahve mevkiine giderek Roma ordusunu beklemeye başladı. Romalıların sayısal üstünlüğüne rağmen 26 Ağustos 1071'de yapılan savaşta Selçuklular büyük bir zafer kazandı. Roma ordusu hezime

taş kalmamış, halk kılıçtan geçirilmişti. [Bkz. Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) (nşr. H. D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 119 vd.] Çamiçyan da Ani şehrinin kaybedilişini anlatırken diğer kaynaklardan daha yalın bir dil kullanır. Ancak O, kendisinden öncekilerin aksine şehri idare eden Romalılardan bahsederek sorumluları daha da somut hale getirmiştir. Dük unvanlı Bagarat ve yardımcısı Gürcü Gregory, Alp Arslan kenti kuşattığında Ani'yi idare etmekteydi. Kuşatma sürenken Ermeniler büyük bir gayretle kenti savunmakla birlikte Romalı idarecilerin yaptığı yanlışlar yüzünden kargaşa çıkmış ve Selçuklular bu sayede şehre girebilmişti. Bundan sonraki bölümü daha önceki Ermeni tarihçilerinin üslubuna benzer bir şekilde kaleme alan Çamiçyan, Selçukluların büyük bir kıyım yaptığını, şehrin döndüğünü yazar. Bkz. History of Armenia by Father Michael Chamich, II, s. 149-153.

10 Smbat Sparapet's Chronicle, s. 29.

11 Kirakos Ganjakets'i's History of the Armenians (nşr. R. Bedrosian), New York 1986, s. 83 vd.

12 Ernst Honigmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı (nşr. F. İltan), İstanbul 1970, s. 182.

13 Tahta oturduktan sadece iki ay sonra Türklere karşı sefere çıkan yeni imparator, Mikhael Attaleiates'in de dâhil olduğu ordusuyla Kayseri-Adana arasında iken Türklere Neocaisarea (Niksar)'ya saldırdığını haber almıştır. Yolunu değiştirerek bölgeye yönelen Diogenes, Türklere ele geçirebildiklerini imha ederek ilk başarısını kazanmıştır. Ekim başlarında Sivas'a gelen imparator, burada üç gün dinlendikten sonra kendisi Germanikeia (Maraş) 'ya doğru ilerlerken gönderdiği birlikler de Melitène (Eski Malatya) 'yi Türklere arındırmıştır. Kuzey Suriye'ye geçen Diogenes, Menbic'i ele geçirdikten sonra bugünkü Reyhanlı'yı da almış ve Alexandros (İskenderun)'ta ordugâhını kurmuştu. Ocak 1069 sonunda İstanbul'a döndüğünde çeşitli zaferler kazanmış bir kumandan olarak karşılanmıştı. O dönüş yolundayken Emirdağ ve Zamantı'ya akınlar düzenleyen Türklere karşı kış şartlarını göz önünde bulundurarak bir misilleme yapamamıştı. Aynı yıl Kayseri ve çevresindeki Türkmenler üzerine sefere çıkan Diogenes, buradaki düşmanlarını mağlup ettikten sonra esir düşenleri de öldürterek muarızlarına gözdağı vermiştir. Attaleiates'in önerisiyle Ahlat ve çevresindeki Türklere karşı yönelen imparator, böylece Romalıların ülkesini düşmanlarından temizlemeye azmetmişti. Ordusunun bir kısmını yanına alarak Erzincan'a ilerlemekte iken ordunun geride kalanına saldıran Türklere önemli bir zafer kazanırken bazı Selçuklu akıncıları da Konya ve çevresine girmişti. Bu hal üzerine geri dönmek zorunda kalan Diogenes, Sivas-Ereğli üzerinden Mut'a kadar gelerek Türkmenleri imha etmek ister ancak başarılı olamaz. Bu seferinden çok bir netice elde edemediği İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. İmparatorun çekilmesinden sonra Türkmen beyleri tekrar Anadolu'daki faaliyetlerini yoğunlaştırır. 1070 baharında başkomutan atanan Manuel Komnenos, Menbic'i tekrar Bizans hâkimiyetine katmak için harekete geçtiğinde, Sivas dolaylarında Emir Erbasan ile karşılaşmıştır. Sahte geri çekilme taktiği ile Roma ordusunu tuzağa düşüren Erbasan, onları mağlup, Manuel Komnenos'u da esir etti. Selçuklulardan kaçanlar Sivas'a sığındı. Bu sırada bir başka akıncı kolu Khones (Denizli/Honaz)'i ele geçirmişti. Bu olaydan kısa süre sonra Manuel Komnenos, Sultan Alp Arslan'ın muhalifi olan Erbasan'ı, hayatının korunacağı vaadiyle Bizans'a sığınmaya razı etmiştir. 1071 baharı geldiğinde ise Romanos Diogenes, Türklere karşı sonuncu seferinin hazırlıklarına başlamıştı. Bkz. Attaleiates, Tarih (Çev. B. Umar), İstanbul 2008, s. 109-148.

uğradığı gibi imparator da esir düştü.¹⁴ Sultan Alp Arslan onunla bir barış antlaşması yaptı ve ülkesine dönmesine izin verdi. Ancak Romalılar yenilginin sorumlusu gördükleri Diogenes'in yerine Mikhail Dukas'ı (1071-1078) getirdi.¹⁵ Sâbık imparatoru katlettikleri gibi yaptığı anlaşmayı da tanımadılar.¹⁶ Bunun üzerine Sultan Alp Arslan Anadolu'nun fethi emrini verdi.¹⁷

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun fethi Doğu Anadolu'dan başladı. Sultan Alparslan'ın emriyle Saltuk Bey (1071-1104/1105?) ve Mengücek Gazi (1071-1118) Doğu Anadolu'daki ilk Türk beyliklerini kurdu. Saltuk Bey Erzurum, Kars, Pasinler, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Tercan bölgelerini ele geçirirken Mengücek Gazi Erzincan, Kemah, Divriği ve Şarkî Karahisar'ı almıştı. Böylece Doğu Anadolu büyük ölçüde Türk hâkimiyetine girmiş oldu.¹⁸ Türklerin Anadolu'ya gelişindeki ilk savunma hattı olan Kars-Erzurum-Bingöl hattı Selçuklulara bağlı beyliklerin eline geçmişti. Danişmendliler ise Sivas, Tokat, Niksar ve civarını fethettikten sonra sınırlarını Elbistan, Malatya, Amasya, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kayseri ve Ankara'yı da ele geçirerek Türk hâkimiyetini İç Anadolu'ya taşıdılar.¹⁹ Haliyle Anadolu'nun ikinci savunma hattı olan Ankara-Çankırı-Kastamonu hattı da Türklerin eline geçmişti.

Doğu ve İç Anadolu Türkler tarafından ele geçirilirken Romalıların içinde bulunduğu kaos sürmekteydi. Artuk Bey'in Anadolu seferi sırasında yaşananlar bu durumun açık deliliydi. Malazgirt yenilgisinden sonra Bizans'ın içine sürüklendiği siyasi buhran sebebiyle savunma gücü de önemli ölçüde azalmıştı. Bu sırada Türklerin Anadolu'daki ilerleyişine karşı duracak bir güç olmadığı Bizans kaynaklarından açıkça takip edilebilir. Gelişmelerin yakın tanığı olan Attaleiates, 1073 yazında Anadolu'ya Türk akınları yeniden başladığını, imparatorun da Isaac Komnenos'un idaresinde ve Roussel komutasındaki dört yüzden fazla Frank askerinin de katkıda bulunduğu bir orduyu Türklerin üzerine gönderdiğini yazar. Ancak ordu Konya'ya vardığında anlaşmazlık çıkmış ve Roussel ayrılarak kendi başına hareket etmeye başlamıştır. Birliğini alarak eski Malatya'ya giden Roussel buradaki Türkleri yaptığı bir baskın sonucunda mağlup

14 Malazgirt Savaşı hakkında bkz. Mikhael Attaleiates, Tarih, s. 148-184; Aristakes Lastivertç'i's History, s. 169 vd; Nikephoros Bryennios, Tarih Özü (nşr. B. Umar), İstanbul 2008, s. 48-69; Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi, s. 138-143; Faruk Sümer-Ali Sevim, İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri), Ankara 1988.

15 Mikhail Psellos yakından şahit olduğu ve kendisinin de görüşünün alındığını yazdığı taht değişikliği sırasında yaşananları anlatırken Malazgirt'ten kaçanların İstanbul'a ulaştığında çeşitli haberler getirdiğini yazar. Gelenler uğranılan hezimetini haber verirken farklı şeyler anlatmıştı. Bazıları Romanos'un esir edildiğini, bazıları da öldürüldüğünü söyler. Bu haberler üzerine başkentte toplantılar yapılarak ne yapılması gerektiği tartışılmaya başlandı. Oyların birliği ile ister ölmüş olsun ister esir edilsin Romanos'un durumu hesaba katılmadan plan yapılması kararlaştırıldı. İmparatoriçe ve oğullarının idareyi ele alması konusunda fikir birliğine varıldı. Ancak bu sefer başka bir tartışma başladı: İmparatoriçe tek başına mı idareyi ele almalıydı yoksa oğulları mı devleti yönetmeliydi? Anne ve oğullarının idareyi birlikte ele alması kararlaştırıldı. Ancak bu sırada Alp Arslan tarafından serbest bırakılan ve İstanbul'a dönmekte olan Romanos Diogenes'in başından geçenleri yazdığı mektup İmparatoriçeye ulaştı. Bu mektup gelince sarayda büyük bir karmaşa çıktı, İmparatoriçe daha önceki kararları uygulamama eğilimine girdi, işte bu sırada Psellos, Diogenes'in imparatorluğunu kabul etmenin gereksiz olduğunu savunarak ona görevden el çekirildiğini bütün ülkeye duyurmak gerektiğini ileri sürdü. Bu sarayda oldukça etkili oldu. Ardından Mikhail Dukas -annesiyile karşı karşıya gelme pahasına- saray muhafızlarının desteğiyle tahta oturdu. Bkz. Mikhail Psellos'un Khronographia'sı (nşr. I. Demirkent), Ankara 1992, s. 230 vd.

16 Süryani tarihçisi bu konudaki gelişmeleri yazarken iki hususa dikkat çeker: Romanos Diogenes İstanbul'daki taht değişikliğini haber aldığı anda bunu bir elçi göndererek Sultan Alp Arslan'a bildirir. Ardından Mikhail Dukas'a haber yollayarak sultanla yaptığı barışı bozmamasını tavsiye eder. Yeni imparator da ona verdiği cevapta nasihatine uyacağını bildirir. [Bkz. Gregory Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi, I (nşr. Ö. R. Doğru), Ankara 1987, s. 324.] Ancak daha sonra bu sözünde durmadı.

17 İoannes Zonaras, Tarihlerin Özeti (nşr. B. Umar), İstanbul 2008, s. 143. Ayrıntısı için bkz. Mustafa Kafalı, Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi, Ankara 1998; Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, Ankara 1993.

18 Bu beylikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul 1993, s. 3-78; Faruk Sümer, Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Ankara 1990, s. 1-43; Necdet Sakaoğlu, Mengücek Oğulları, İstanbul 1971.

19 Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, Câmiu'd-Düvel, II (nşr. A. Öngül), İzmir 2000, s. 143-158; Muharrem Kesik, Danişmendliler (1085-1178), İstanbul 2017.

etmişti. Kayseri'ye giden Isaac Komnenos ise buradaki Türklerle savaşmış ancak yenilmiştir. Ordusunun büyük kısmı kaçmayı başarsa da kendisi esir düşmüştür. Kısa bir süre sonra büyük bir fidye ödeyerek özgürlüğünü kazanmıştır. Kısa süre sonra Roussel, Ioannes Dukas'ı imparator ilan ederek İstanbul'a doğru yürüyüşe geçmiş, imparator da o sırada Anadolu'da fetihlerde bulunan Artuk Bey'e haber göndererek ondan yardım istemişti. Artuk Bey de yüz binden fazla bir askerlik ordu ile Roussel'in üzerine yürümüş, ordusunu mağlup kendisini de esir etmişti. Ancak Roussel, Artuk Bey'e yüklü bir fidye vererek elinden kurtulmuş ve Şebinkarahisar'a gitmiştir.²⁰ Ancak Artuk Bey bir süre sonra bu görevinden azledilecek ve Batı Anadolu'ya yönelik ilerlemesi sonuçsuz kalacaktır.

1075'te Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın (1075-1086) İznik'i ele geçirerek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmasıyla da Türk hâkimiyeti Batı Anadolu'ya taşınmış oldu. Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuran Süleymanşah, Malazgirt savaşından sonra Urfa civarındaydı. Alp Arslan'ın bölgeye yolladığı Atsız Bey'den çekinerek kardeşleri ile birlikte batıya doğru göç etmişlerdi. Antakya'yı kuşatan Süleymanşah, şehirdekilerin aman dileyerek haraç vermeye razı olması üzerine onları vergiye bağlayarak²¹ daha da batıya ilerlemiş ve Romalılar için oldukça önemli olan İznik'i ele geçirmişti. Bunlar olurken Romalılar hala Malazgirt'te uğradıkları yenilginin tesiri altındaydı. Anadolu'daki Türk ilerleyişi o kadar hızlı olmuştu ki buna karşı herhangi bir önlem alamıyorlardı. Üstelik İstanbul'da büyük bir taht mücadelesi peyda olmuştu. Rekabet o kadar artmıştı ki iktidarı ele geçirmek isteyen Nikèphoros Botaneiatès ihtiyaç duyduğu asker gücünü temin etmek için Süleymanşah'a müracaat etti. O da bu isteği geri çevirmedi ve talep ettiği desteği yolladı. Roma tarihinde ilk defa Türklerin desteklediği birisi Roma İmparatorluğuna hükümdar olmuştu. Nikèphoros Botaneiatès (1078-1081) tahta çıktıktan sonra Selçuklu ordusu imparatorun güvenliğini sağlamak için Üsküdar'da ordugâh kurmuştu.²² Bu ordunun Balkanlar'da çıkan isyanları bastırmak üzere bölgeye geldiğine ve başarılı olduğuna dair babasının ayaklanması sebebiyle hadiselerle geniş yer veren Bryennios'un eserinde ayrıntılı bilgi mevcuttur.²³

Roma İmparatorluğundaki karmaşa üç yıl daha sürdü. Bu arada Selçuklular Marmara kıyılarını ele geçirmeye başlamıştı. 1081'de Roma İmparatorluğu'nda başkomutan olduğu dönemde büyük şöhret kazanan Aleksios Komnenos (1081-1118) darbe yaparak tahtı ele geçirdi. İmparatorun kızı Anna Komnena'nın yazdığı eserde bütün ayrıntısı öğrenilen bu gelişmelerin sonucunda O başa geçtiğinde Anadolu tedricen Türklerin eline geçmiş ve Romalıların batı sınırı Marmara kıyılarından ibaret kalmıştı. Diğer yandan Balkanlardan İstanbul üzerine yöne-

20 Mikhael Attaleiates, Tarih, s. 188-201.

21 Ali Sevim, Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah, Ankara 2015, s. 22 vd; Yusuf Ayönü, Selçuklular ve Bizans, Ankara 2014, s. 62 vd.

22 İmparatorluğunu ilan eden Nikèphoros Botaneiatès'in erdemlerinden uzun uzun bahseden Attaleiates, onun Türklerden yardım aldığını ve bu yardımla İstanbul'a doğru yürüyüşe geçtiğini yazar. Ona göre Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah ile rekabete girişen Süleymanşah, bu ittifak sayesinde Anadolu'daki varlığını güçlendirmeye çalışmaktaydı. Bu sebeple Botaneiatès'e bağlanmışlardı. Süleymanşah'ın askerleri Kadıköy-Üsküdar'a gelmiş ve onların desteği ile buralara hâkim olan Botainnes, 25 Mart 1078'de tahta oturmuştu. Türklerin verdiği desteğe karşılık olarak Botaneiatès de Üsküdar'daki Selçuklu ordugâhına büyük hediyeler göndermişti. Mikhael Attaleiates, Tarih, s. 261-265.

23 İmparator Botaneiatès, taht üzerinde hak iddia eden Bryennios'un Makedonya ve Trakya'dan gelen birlikler ile Peçenek ve Normanlardan paralı asker tutarak iktidarı ele geçirmek için harekete geçtiğini duyduğunda İznik'teki Türklerin önderlerine başvurdu. Bunlar Kutalmış'ın oğulları Mansur ve Süleyman'dı. Onlardan yardım isteyen imparatorun bu isteği kabul edildi ve derhal iki bin civarında asker gönderdiler. Botaneiatès rakibi ile anlaşmayı denediye de bu olmayınca Türk savaşçıları desteklenen orduyu onun üzerine gönderdi. Aleksios Komnenos komutasındaki bu ordu Türkler onlara dâhil olmadan Bryennios'un saldırısına uğradı. İmparatorun ordusu dağılmaya başlamışken Türkler yetiştirdiği isyancı ordusunu dağıttı. Üstelik asilerin başı bir Türk tarafından tutsak alındı ve böylece isyan bastırılmış oldu. Böylece Selçukluların desteğini alan Botaneiatès, tahtını korumuş oldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nikephoros Bryennios, Tarihin Özü, s. 147-161.

len Norman akınları oldukça yıkıcı bir hale gelmişti. Hal böyleyken İmparatorun bir ordusu bile yoktu. Anna belki de mübalağa yaparak başkentte sadece 300 asker olduğunu yazarken aslında içinde buldukları kötü duruma işaret etmekteydi. Üstelik hazinede yabancı ülkelerden paralı asker tutacak para yoktu. İznik'i başkent edinen Süleyman Şah'ın askerleri İstanbul boğazına kadar çok rahat bir biçimde akınlar düzenleyebilmekteydi. Aleksios yavaş yavaş onları Kocaeli'ni boşaltmak zorunda bırakıyor. Anna'nın iddiasına göre –ki bu iddianın çok doğru olmadığı kısa süre sonra Aleksios'un Selçuklulardan yardım istemesinden belli olacaktır– Süleyman Şah barış istiyor. Bu sırada Normanlar batıdan saldırdığı için Aleksios bu teklifi kabul ediyor. Böylece Türkleri Üsküdar'dan uzaklaştırarak Dragos deresi sınır olmak üzere bir anlaşma yapıyor. Normanlar üzerine yönelen Aleksios onlarla başa çıkamayınca Süleyman Şah'tan asker desteği istiyor. Bu destek Romalılar için o kadar önemli oluyor ki Anna bile bu destek sayesinde savaşın kazanıldığını yazıyor. İkinci kez yapılan savaşta Selçuklulardan yardım almadan giden Aleksios yenilmekten kurtulamıyor. 1083'te Süleyman Şah 7000 askerlik bir destek gönderiyor ve bu yardımla Normanları püskürtmek mümkün oluyor.²⁴

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere XI. yüzyılın ortalarında başlayan Selçuklu ilerlemesiyle birlikte Anadolu'da büyük bir değişim yaşandığı görülmektedir. Anadolu'yu yurt edinmek için devlet kurulduktan kısa süre sonra bölgeye yönelen Tuğrul Bey, emir ve beylerini yollayarak Anadolu'nun fethi sürecini başlatmıştır. Bu dönemde Doğu Anadolu'daki Roma savunma gücüne büyük zararlar verildiği gibi bazı şehirler de ele geçirilmiştir. Ancak asıl büyük fetihler Alp Arslan devrinde oldu. 1064'te Ani şehrinin fethedilmesi ile Romalıların savunma gücüne çok ağır bir darbe indirildi. Bundan sonra Doğu Anadolu'da Selçukluları durdurmak için harekete geçen bir Roma garnizonuna rastlanmadı. Malazgirt zaferi ise Anadolu'nun fethi açısından dönüm noktası mahiyetinde bir zaferdir. Zira bu savaşta mağlup olan Romanos Diogenes, Sultan Alp Arslan'la bir anlaşma imzalayarak Müslümanlara ait toprakları terk etmeyi, vergi ve savaş tazminatı vermeyi, elindeki Müslüman esirleri bırakmayı taahhüt etmişti. Ancak bu taahhüdünü yerine getiremedi. Zira uğradığı yenilgi yüzünden tahtından indirildiği gibi canından da oldu. Yerine geçen Mikhail Dukas Selçuklularla yapılan antlaşmayı kabul etmedi. Bunun üzerine Sultan Alp Arslan da Anadolu'nun fethi emrini verdi.

Malazgirt Zaferinden sonra başlayan fetihlerle Doğu ve İç Anadolu'da kurulan beylikler buralardaki Roma hâkimiyetine son verdi. Batı Anadolu ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin fethi alanı içerisinde bulunmaktaydı. Süleymanşah kısa sürede Romalılar üzerine yönelerek Marmara kıyılarını ele geçirmeye başlamıştı. Romalılar o kadar büyük bir çöküş içerisindeydi ki tarihlerinde ilk kez bir kişi, Nikèphoros Botaneiatès, Türklerin desteği ile imparatorluk tacını başına geçirmişti. Selçukluların müttefiki olarak Roma tahtına oturan bu kişi kendini devirmeye yönelik girişimleri de Türk ordusunun desteğiyle bertaraf etmekte bir mahzur görmüyordu. Bu şartlar Romalıların içine düştüğü karmaşanın bir yansımasıydı. Aleksios Komnenos kötü gidişi önlemek iddiasıyla başa geçtiğinde Normanlar İstanbul'u tehdit eden akınlar yaparken Selçuklular da Marmara kıyılarını ele geçirmekteydi. Aleksios'un bunlarla mücadele edebilecek gücü yoktu. O yüzden Selçuklularla Dragos antlaşmasını yaptı ve onları Marmara'nın doğusundaki toprakların hâkimi olarak resmen tanıdı. Ardından bu dostluktan faydalanarak ihtiyacı olan asker gücünü temin etti ve Normanlar üzerine yürüdü.

24 Anna Kommena, *Alexiad* (nşr. B. Umar), İstanbul 1996, s. 118, 124-177.

BİBLİYOGRAFYA

- Abû'l-Farac, Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi, I* (nşr. Ö. R. Doğrul), Ankara 1987.
- Anna Kommena, *Alexiad* (nşr. B. Umar), İstanbul 1996.
- Aristakes Lastivertc'î's History* (nşr. R. Bedrosian), New York 1985.
- Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014.
- Azimî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler* (nşr. A. Sevim), Ankara 1988.
- Brosset, M., *Gürcistan Tarihi* (nşr. H. D. Andreasyan-E. Merçil), Ankara 2003.
- Hamdullah Kazvini, *Tarih-i Güzide* (nşr. A. Nevai), Tahran 1923.
- History of Armenia by Father Michael Chamich, II* (nşr. J. Avdall), Calcutta 1827.
- Honigmann, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (nşr. F. Işıltan), İstanbul 1970
- Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti* (nşr. B. Umar), İstanbul 2008.
- İbnü'l Esîr, *El-Kâmil Fi't-Tarih, IX* (nşr. A. Özaydın), İstanbul 1991.
- Kafalı, Mustafa, *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Ankara 1998.
- Kafesoğlu, İbrahim, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihî Ehemmiyeti", *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul 1943, s. 259-274.
- Kesik, Muharrem, *Dânişmendliler (1085-1178)*, İstanbul 2017.
- Kirakos Ganjakets'î's History of the Armenians* (nşr. R. Bedrosian), New York 1986.
- Les Turcs au Moyen-Age* (nşr. X. Jacob), Ankara 1990.
- Mikhael Attaleiates, *Tarih* (Çev. B. Umar), İstanbul 2008.
- Mikhail Psellos'un Khronographia'sı* (nşr. I. Demirkent), Ankara 1992.
- Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü* (nşr. B. Umar), İstanbul 2008.
- Orbelian, Stephannos, *Histoire de la Siounie, I* (nşr. M. Brosset), Saint-Petersburg 1864.
- Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası* (nşr. M. Pektaş), İstanbul 1960.
- Sevim, Ali, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara 2015.
- , *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 1993.
- Smbat Sparapet's Chronicle* (nşr. R. Bedrosian), New Jersey 2005.
- Sümer, Faruk-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri)*, Ankara 1988.
- Sümer, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Ankara 1990.
- Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993.
- Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)* (nşr. H.D. Andreasyan), Ankara 1987.